

Реферативний огляд джерел із конституційного права за 2023 рік

ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Боброва Т. А. Негативна правотворчість та її роль в удосконаленні сучасного права : дис. ... д-ра філософії / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2023. 210 с.

У дисертаційному дослідженні правовий феномен сучасної юриспруденції «негативна правотворчість» представлено як загальнотеоретичну категорію, що поєднує приватну та публічну сферу суспільних відносин. Встановлено, що під час здійснення негативної правотворчості виявляють дефекти юридичних актів, виправлення яких може позитивно позначитися на ефективності правового регулювання. Досліджено негативну правотворчість Конституційного Суду України. Зроблено висновок стосовно того, що орган конституційного контролю є одним із найвпливовіших суб'єктів здійснення негативної правотворчості публічно-правової форми поряд з іншими суб'єктами, які наділені державно-владними повноваженнями. Негативну правотворчість судді здійснюють на основі наявних правових норм і принципів, оскільки для ухвалення відповідного рішення суд аналізує не тільки норми окремого нормативного акта на предмет відповідності Основному Закону держави, а й багаторічну практику Європейського суду з прав людини, з якої й випливають принципи відродженого природного права. Принципи ж входять в обсяг розуміння права й діють поряд із нормами, оскільки юридичні правила не можуть скласти всю повноту правового регулювання і потребують залучення моральних орієнтирів, що мають бути застосовані під час здійснення як позитивної, так і негативної правотворчості.

Ватаманюк І. В. Процесуальна компетенція суб'єктів розгляду справи Конституційного Суду України : дис. ... д-ра філософії права / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2022 (дата захисту: 24.02.2023). 180 с.

Роботу присвячено комплексному дослідженню процесуальної компетенції суб'єктів розгляду справи Конституційного Суду України. Реформування порядку здійснення конституційного судочинства залишається приводом для різноманітних дискусій. В організації діяльності Конституційного Суду України виникало раніше і виникає зараз чимало питань безпосередньо процедурного характеру, які стосуються і недосконалості процедур конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України, і функціональної недосконалості системи конституційного провадження. Здійснено правовий аналіз категорії «процесуальна компетенція», а також суміжних понять. На основі міжнародної доктрини конституційного права розкрито співвідношення понять «процесуальна компетенція», «конституційна юрисдикція» та «процесуальні повноваження органів конституційної юрисдикції». Досліджено компоненти процесуальних повноважень суб'єктів розгляду справи Конституційного Суду України. Здійснено аналіз судової практики, пов'язаної з розкриттям компетенції Конституційного Суду України відповідно до норм чинного законодавства, та виявлено наявні прогалини, які мають бути усунені за результатами проведення конституційної реформи. Проведено аналіз процесуальної компетенції органів конституційної юрисдикції

в різних країнах світу, а також визначено правові компоненти, які необхідно впроваджувати в діяльність Конституційного Суду України.

Макаров М. В. Конституційно-правовий інститут громадянства в системі сучасних міграційних процесів : дис. ... д-ра філософії / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2022 (дата захисту: 17.02.2023). 262 с.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню інституту громадянства, його еволююванню й міжнародним тенденціям регулювання множинного й подвійного громадянства в системі сучасних міграційних процесів у світі. Наукова робота є одним із перших досліджень окресленої проблеми, в якому: з'ясовано генезу інституту громадянства, його сутність, зміст і принципи в сучасних умовах глобалізації, конституційні й законодавчі положення зарубіжних країн стосовно закріплення подвійного громадянства, нормативні акти України з питань міграції і громадянства; встановлено принципи громадянства зарубіжних країн та їх закріплення в міжнародному й національному праві; розкрито сутність і зміст понять «міграція», «міграційні процеси», «система міграційних процесів», а також міграційної й державної політики у сфері громадянства; приділено увагу євроатлантичним прагненням України і суспільства, а також умовам вступу України до Європейського Союзу й наслідки такого рішення.

Мельничук В. І. Регіональні особливості реформування місцевого самоврядування в процесі децентралізації та європейської інтеграції України : дис. ... д-ра філософії / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2023. 257 с.

Актуалізовано проблематику реформування місцевого самоврядування в Україні з акцентом на: 1) внутрішньому лейтмотиві — яким є процес децентралізації, що охопив усі рівні реалізації владних повноважень і громадянських ініціатив, створюючи для місцевих громад вікно можливостей безпосередньо впливати на власний благоустрій і добробут; 2) зовнішньому чиннику — європейській інтеграції, курс на яку закріплено в Конституції України. Разом із усталеними складовими інституціоналізації та розвитку місцевого самоврядування, як-то трансформація адміністративно-територіального устрою, удосконалення виборчого процесу, посилення відцентрових тенденцій, досліджено питання внутрішнього та зовнішнього вимірів співробітництва громад, їхньої візії регіонального розвитку та його планування, реального співвідношення європейських і вітчизняних практик місцевого самоуправління та впливу російсько-української війни на функціонування територіальних громад й усієї регіональної самоврядності.

Пижов О. М. Освіта в конституційній парадигмі XXI століття : дис. ... д-ра філософії / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2023. 162 с.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню міжгалузевому інституту освітнього права, його еволююванню й міжнародним тенденціям регулювання сфери освіти у світі. Наукова робота є одним із перших досліджень окресленої проблеми, в якій: з'ясовано генезу освіти в глобалізованому світі, її сутність та місію як сфери державної політики, а також особливості освітніх відносин у предметній сфері правового регулювання; визначено завдання Конституції України на сучасному етапі в контексті регламентації сфери освіти; окреслено проблему визначення обсягу державних зобов'язань конституційного права на освіту, а також проблеми реалізації конститу-

ційних гарантій права на освіту в новітніх умовах; розкрито конституційно-правовий дискурс щодо інституційної та академічної автономії, а також особливості конституційних гарантій академічних свобод.

Рибачук А. І. Застосування судами норм Конституції України як норм прямої дії (за матеріалами практики судів адміністративної, господарської та цивільної юрисдикції) : дис. ... д-ра філософії / НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. Київ, 2022 (дата захисту: 21.02.2023). 278 с.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням теоретичних засад і порядку застосування судами норм Конституції України як норм прямої дії з огляду на наявну практику судів адміністративної, господарської і цивільної юрисдикції. На цій основі розроблено висновки, практичні пропозиції та конкретні рекомендації для ефективного судового захисту прав приватних осіб. Реформування судової системи у 2016–2017 роках на конституційному та процесуальному рівнях визначило нову роль норм Конституції України під час здійснення правосуддя судами: нині кожний суд уповноважений застосувати норми Конституції України як норми прямої дії, якщо він дійде висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, з подальшим зверненням до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України (частина четверта статті 7 Кодексу адміністративного судочинства України, частина шоста статті 11 Господарського процесуального кодексу України, частина шоста статті 10 Цивільного процесуального кодексу України). Законодавчий припис судам застосовувати норми Конституції України під час розгляду справ запроваджено для забезпечення верховенства права під час здійснення правосуддя судами і створення засад швидкого й ефективного відновлення довіри до судової влади після Революції Гідності 2013–2014 років (паралельно з реформуванням суддівського корпусу загалом). Однак практичне застосування наведеного законодавчого дозволу нині характеризується відсутністю єдності підходів, оскільки від самого початку викликало неоднозначні процесуальні дії судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій в адміністративному, господарському та цивільному судочинстві, у яких діють уніфіковані процесуальні підходи до судового тлумачення в аспекті застосування норм Конституції України. Насамперед це пов'язано з тим, що Конституція України постає центральним джерелом права, окремі її норми є політико-правовими з особливим стилем їх викладення (норма за структурою не є трьохелементною), а сучасна українська законотворча діяльність не характеризується стабільністю й однозначністю змісту ухвалених законів. Також залишаються актуальними колізії тлумачення між правовими позиціями Верховного Суду та юридичними позиціями Конституційного Суду України. Це вимагає вироблення нових теоретичних підходів до підстав і порядку застосування норм Конституції України як норм прямої дії судами з урахуванням матеріалів наявної судової практики судів різних інстанцій адміністративної, господарської та цивільної юрисдикції.

СТАТТІ ТА НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Афанасьєва М. А. Повоєнні вибори в Україні: ключові питання та майбутні виклики. Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів : матеріали круглого столу (м. Одеса, 10 лютого 2023 р.) / Національний універ-

ситет «Одеська юридична академія», кафедра міжнародного та європейського права. Одеса, 2023. С. 71–77.

Наступні українські вибори, які відбудуться після припинення або скасування воєнного стану, матимуть важливе значення для демократичного шляху країни. Ключові питання, з якими стикнеться Україна після війни, щодо відновлення роботи демократичних інститутів потребують обговорення та напрацювання проєктів рішень уже зараз. На думку авторки, позитивним є те, що Центральна виборча комісія вже в середині 2022 року схвалила пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, спрямовані на забезпечення підготовки та проведення виборів після припинення чи скасування воєнного стану в Україні, і надіслала їх Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування для розгляду та врахування під час підготовки відповідних законопроєктів. Резюмовано, що війна матиме величезні інституційні, логістичні та законодавчі наслідки для проведення виборів, тому важливо починати готуватися до майбутніх викликів уже сьогодні.

Бакумов О. Доктринальні та конституційні засади феномену юридичної відповідальності держави. Вісник пенітенціарної асоціації України. 2022. № 3. С. 95–105 (дата публікації: 06.04.2023).

У статті визначено особливості конституційної інституціоналізації юридичної відповідальності держави, а також запропоновано шляхи подальшої конкретизації цієї відповідальності в галузевому законодавстві та реалізації відповідних конституційних правоположень у взаємовідносинах людини з державою. У зв'язку з цим наголошено, що в умовах сучасної конституційної реформи актуальним завданням для України залишається реалізація на практиці моделі відповідального державного правління як важливого складника європейської конституційно-правової традиції. Така реалізація передбачає не лише нормативну формалізацію певних юридичних концептів, а й передусім глибоке осмислення сутнісних елементів, що потребують нагального впровадження у сферу правореалізації. До них, найперше, належать концепти верховенства права (правовладдя) та правової держави, які конституціалізовані в Україні (статті 1, 8 Основного Закону). У контексті реалізації цих положень особливої ваги й актуальності набуває питання забезпечення реальності феномену юридичної відповідальності держави, адже, як акцентує автор, відповідальність держави перед громадянином — один із основних принципів правової держави. Реальність такої відповідальності залежить і від повноти врегулювання відносин у сфері взаємодії «громадянин — держава», і від реальної дії відповідних норм на практиці.

Бесчастний В. та ін. Цифровий конституціоналізм: нова парадигма та перспективи розвитку в Україні. Філософські та методологічні проблеми права. 2022. № 2. С. 9–26 (дата публікації: 22.01.2023).

Метою публікації є дослідження цифрового конституціоналізму — нового наукового концепту, який сьогодні знаменує, з одного боку, трансформацію традиційного конституціоналізму до нових цифрових реалій, а з другого — конституціоналізацію регулювання відносин в інтернеті. Автори у філософсько-правовому ракурсі розглядають поняття «цифровий конституціоналізм», вивчають причини, що зумовили його розвиток, позначають перспективи можливого нормативного врегулювання відносин у цифровому середовищі. Здійснено комплексний аналіз світоглядних, правових і етичних проблем, які виникають у контексті цифрового конституціоналізму. Висвіт-

лено питання щодо захисту так званих фундаментальних прав і демократичних цінностей від викликів, пов'язаних із владою онлайн-платформ. Розглянуто формування нової конституційної парадигми, яка охоплює питання реалізації та захисту цифрових прав людини. Наголошено, що сформульовані принципи й особливості цифрового конституціоналізму та можливі напрями його розвитку сприятимуть вітчизняним доктринальним розробленням цього питання та подальшому розвитку відповідної законодавчої бази.

Величко Д. М., Ченшова Н. В. Четверте покоління прав людини у сфері охорони здоров'я: особливості становлення та сучасний стан в Україні. *Право і суспільство*. 2023. № 1. С. 3–9.

Потребу дослідження суспільних правовідносин супроводжує розвиток медицини, інноваційних технологій і технічний прогрес, що впливає на зміну та розвиток системи прав людини. Внаслідок наукового прогресу, що розпочався у ХХ столітті і продовжує тривати донині, перед людиною постало багато нових можливостей, зокрема трансплантація органів, зміна статі, клонування, штучне запліднення тощо. Внаслідок цих змін і встановлення нових потреб виникли нові права, які відносять до четвертого покоління. Водночас проблематика еволюції четвертого покоління прав людини, у тому числі у сфері охорони здоров'я, наразі поступово набуває значення з огляду на актуальні потреби подальшого розвитку людства. В історичній ретроспективі кожен етап розвитку суспільства об'єктивно супроводжували формування і подальше законодавче закріплення визначеного кола прав. Тому в статті досліджено основні засади формування прав, які належать до четвертого покоління. Виокремлено теоретичні аспекти сутності прав людини четвертого покоління, ознаки, основні підходи до їх класифікації, а також з'ясовано вплив трансформації правових цінностей на формування концепції прав людини четвертого покоління. Приділено значну увагу вирішенню наукових проблем навколо тенденцій розвитку прав людини четвертого покоління у сфері медицини, а також з'ясовано стан правового регулювання й механізму захисту окремих прав в Україні, а саме щодо зміни статі, трансплантології, одностатевих зв'язків, клонування, штучного запліднення, донорства тощо. На основі отриманих результатів окреслено реалії законодавчого закріплення та реалізації окремих прав в Україні.

Венгер В. Забезпечення системності національного законодавства в умовах війни: парламентський практичний вимір. *Право України*. 2023. № 1. С. 76–93.

Метою статті є аналіз реалізації українським парламентом законодавчих повноважень в умовах воєнного стану та забезпечення системності національного законодавства крізь призму дотримання основних складових верховенства права (правовладдя). У статті представлено практичні приклади здійснення законодавчого регулювання окремих сфер, де досить чітко прослідковано необхідність дотримання принципів законності, юридичної визначеності, заборони зловживання повноваженнями, принципів рівності і недискримінації та доступу до правосуддя. Ухвалення нових законів та внесення змін до наявних має здійснювати Верховна Рада України з урахуванням необхідності балансування між актуальними потребами захисту національного суверенітету, задоволенням потреб військового командування та захистом прав людини. Під кутом зору парламентської практичної законотворчої діяльності доведено необхідність забезпечення пріоритетності якісного, передбачуваного та недискримінаційного нормативного регулювання правовідносин на рівні закону, який

гарантуватиме реалізацію прав людини в умовах воєнного стану та, за потреби, забезпечуватиме можливість судового захисту порушеного права.

Гиляка О. С. Право на приватність та захист персональних даних в умовах цифровізації. Вісник Національної академії правових наук України. 2023. № 1. С. 15–30.

У статті досліджено окремі аспекти права людини на приватність, а також особливості захисту персональних даних в умовах цифровізації. Зроблено висновок, що однією з найбільш суттєвих проблем цифрової епохи стає захист персональних даних. Дані, збережені на цифрових платформах, стають потенційною мішенню шахраїв і злочинців, їх легко втрачають, із ними досить складно оперувати пересічному користувачу. У сфері, пов'язаній із використанням персональних даних, зростає кількість злочинів і правопорушень. Задля можливого усунення порушень у цій сфері та захисту персональних даних постійно оновлюють законодавство і правила, спрямовані на забезпечення безпечного зберігання цифрових даних. Законодавство, зокрема, встановлює механізми захисту від несанкціонованого доступу, використання та відновлення даних осіб. Основою для гарантування безпеки персональних даних є належним чином законодавчо врегульовані процеси та технології, призначені для підтримки та спостереження за роботою цифрових систем і даних. Цифрові технології безпеки, як-то ідентифікація, авторизація користувачів, аутентифікація протоколів, шифрування і контроль доступу, забезпечують фізичні засоби захисту даних, але не менш важливим для забезпечення захисту персональних даних є дотримання правил і методик безпечного використання цифрових технологій. Процес встановлення ефективних і модернізованих механізмів захисту даних допоможе поліпшити безпеку цифрових ресурсів та захистити персональні дані всіх користувачів.

Горай О. С. Конституційний принцип заборони зворотної дії в часі нормативно-правових актів: порівняльний аспект. Європейські перспективи. 2023. № 1. С. 24–29.

У статті здійснено порівняльний аналіз конституційного принципу заборони зворотної дії в часі нормативних актів, закріпленого в конституціях багатьох європейських країн. Зворотна дія в часі норм права однозначно зіштовхується із цінністю правової визначеності, передбачуваності, правомірних очікувань, які є невідокремними елементами верховенства права. Досвід зарубіжних країн і України доводить, що такий принцип не є абсолютним. На рівні текстів конституцій, як правило, формулюють винятки із загального правила, водночас обсяг таких винятків може відрізнятися. Конституція Хорватії містить вимогу, згідно з якою для зворотної дії актів у часі мають бути вагомі причини. Конституції Сербії і Чорногорії визначають виняткові ситуації, що пов'язані із загальними суспільними інтересами. Спеціальні вказівки щодо зворотної сили у випадку пом'якшення кримінальної відповідальності містять конституції Чорногорії, Сербії, Албанії. У деяких конституціях заборони зворотної сили мають вузьке спрямування — у тих чи тих правовідносинах (Кіпр — у сфері податкових відносин, Португалія — у сфері обмеження прав людини). Крім того, часто в конституціях йдеться про загальновизнану зворотню дію щодо кримінального покарання за певні категорії злочинів (Португалія, Польща, Косово, Албанія). Такі положення корелюються із частиною другою статті 15 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права і частиною другою статті 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Натомість стаття 58 Конституції України містить

жорсткий підхід до заборони зворотної дії актів у часі й установлює лише один виняток — пом'якшення або скасування відповідальності особи. Отже, зарубіжний досвід демонструє більшу гнучкість у цьому питанні.

Гураленко Н. А., Меленко О. В. Право на докази в процесах конституційного контролю. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 1. С. 53–55.

Фундаментальне право на доведення визначено в межах того, що ми розуміємо під *Due Process of Law* і що є правом кожної людини на здійснення будь-якого процесу з дотриманням певних мінімальних гарантій, які забезпечують справедливий результат. Запропоновано поняття доказів у конституційному процесуальному праві: вони є причинами, аргументами, інструментами або засобами, переважно процесуального характеру, спрямованими на перевірку відповідності Конституції України. У розумінні цього йдеться не тільки про забезпечення верховенства і цілісності Основного Закону держави, а й про гарантування захисту основних конституційних прав, тобто мають на увазі процеси абстрактного і конкретного контролю конституційності. Коли перегляд конституційності є абстрактним, важливо визначити дефект неконституційності, оскільки якщо він має матеріальний або істотний зміст, то експертиза, яку проводить суддя, є суто правовою, отже, за загальним правилом, вона не вимагає взяття доказів і тому доказовий період не має значення; по суті, це порівняння між нормою, яку вимагають, і Конституцією України, щоб побачити, чи є протиріччя питань, конфліктність суті. Але якщо дефект має формальний або процесуальний зміст, важливо вдатися до відповідних засобів доказування, визначити їх. Наголошено, що оскільки законодавча процедура дещо складна, такі дефекти регулярно виникають у процесі формування законопроектів чи законодавчих актів або в результаті порушення процедурних норм, передбачених Конституцією України. Також зазначено, що конкретизація доказів — це доведення наявності чи відсутності певних фактів, про які стверджують (дія доказування), мотивів або причин, які переконують суддю (визначеність), із використанням механізмів або засобів, передбачених правовою системою (засобами доказування).

Діхтієвський П., Пашинський В. Президент України як верховний головнокомандувач: врегулювання правового статусу. Трансформація законодавства в умовах воєнного стану та післявоєнного часу: стан та перспективи : зб. тез доп. та повідомл. за матеріалами круглого столу (м. Харків, 17 березня 2023 р.) / НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, Запорізький національний університет, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого [та ін.]. Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2023. С. 69–72.

Автори наголошують, що дослідження загальних і спеціальних джерел вказує на те, що проблема ролі Президента України як Верховного Головнокомандувача в період воєнного стану потребує подальшого наукового пошуку в сучасній адміністративно-правовій науці. Йдеться про нові теоретичні та правові підходи формування і забезпечення засад конституційно-правового статусу Президента України. Автори вважають доцільним внесення відповідних змін до Конституції України, а також до військово-адміністративного законодавства, з огляду на конституційно-правовий статус Президента України як Верховного Головнокомандувача Національними силами оборони України.

Зозуля О. І. Повноваження Голови Верховної Ради України: особливості та шляхи вдосконалення. *Форум права*. 2023. № 1. С. 20–32.

У статті проведено поглиблений аналіз повноважень Голови Верховної Ради України, визначення їх сутності та особливостей, а також обґрунтування пріоритетних шляхів удосконалення компетенції голови парламенту як ключового елемента його конституційно-правового статусу. Встановлено, що повноваження Голови Верховної Ради України є центральним елементом його конституційно-правового статусу, вони загалом відповідають усередненим повноваженням спікера парламенту в більшості країн. Голова Верховної Ради України, маючи насамперед обмежені повноваження щодо народних депутатів України, все ж більшою мірою тяжіє до моделі «сильного» голови парламенту, маючи широке коло засобів із ведення пленарних засідань, організації та координації роботи парламенту, його органів і апарату. Конституційно-правове регулювання повноважень Голови Верховної Ради України загалом залишається досить фрагментарним і суперечливим, позбавленим достатнього процесуального забезпечення діяльності голови парламенту, його повноваження сформульовано надто загально та суперечливо. Обґрунтовано, що вдосконаленню повноважень Голови Верховної Ради України насамперед сприятиме: конституційне уточнення змісту повноважень Голови Верховної Ради України, засад і гарантій тимчасового виконання ним обов'язків Президента України; деталізоване врегулювання Регламентом Верховної Ради України конкретних представницьких, координаційних та інших повноважень голови парламенту, меж і порядку їх реалізації, запровадження звітування перед Верховною Радою України її Голови; посилення ролі голови парламенту у процедурі промульгації закону; уточнення засад відносин Верховної Ради України та її Голови з Апаратом, здійснюваних щодо нього організаційних і контрольних повноважень; забезпечення рівномірного поділу напрямів діяльності заступників Голови Верховної Ради України; розширення повноважень глави держави, які може здійснювати Голова Верховної Ради України під час тимчасового заміщення Президента України; призупинення на час тимчасового виконання Головою Верховної Ради України обов'язків Президента України його парламентських повноважень; долучення голови парламенту за посадою до складу Ради національної безпеки і оборони України.

Кармаза О. О. Дотримання принципу юридичної визначеності як гарантія дії принципу верховенства права у виборчому законодавстві України: теорія, законодавство, рішення Європейського суду з прав людини та рішення Конституційного Суду України. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія: *Право*. 2023. Т. 1. Вип. 15 (27). С. 52–60.

Мета дослідження — аналіз особливостей захисту виборчих прав громадян у виборчому процесі до 24 лютого 2022 року, під час дії воєнного стану на території України та у післявоєнний період. Запропоновано вдосконалення норм виборчого законодавства України. Досліджено законодавче регулювання виборчих процесів в аспекті дотримання принципу юридичної визначеності як одного з елементів принципу верховенства права. Розроблено авторську класифікацію постанов Центральної виборчої комісії, ухвалених у період дії на всій території України воєнного стану. Здійснено науково-практичний аналіз поняття «принцип юридичної визначеності». Проаналізовано практику Європейського суду з прав людини та практику Конституційного Суду України в частині розкриття змісту принципу верховенства права та його дії у виборчому законодавстві. Доведено, що механізм забезпечення виборчих прав у післявоєнний

період потребує наукового обговорення та законодавчого врегулювання. Висвітлено практику Центральної виборчої комісії щодо застосування принципу верховенства права (правовладдя) у захисті виборчих прав громадян.

Колодій А. М., Тернавська В. М. Правовий моніторинг — засіб забезпечення конституційно-правової політики в Україні. *Нове українське право*. 2023. № 1. С. 95–104.

Конституційно-правова політика держави продукує певну стратегію і тактику розвитку правового життя, яке має своє вираження переважно у правових актах. Якість та ефективність правового інструментарію опосередковуються не лише належним застосуванням правил і прийомів юридичної техніки, а й урахуванням фактичного стану політичних і соціально-економічних відносин. Відповідно, формування стратегії і тактики конституційно-правової політики потребує системного застосування спеціальних правових засобів, серед яких першорядне значення має правовий моніторинг. Саме тому в статті проаналізовано сучасні наукові підходи до розуміння сутності правового моніторингу, його змісту, методів здійснення, суб'єктів та об'єктів реалізації, нормативних, організаційних, інстанційних, координаційних та інших засад. Представлено авторське визначення правового моніторингу. Зроблено висновок, що правовий моніторинг є ефективним засобом формування і реалізації конституційно-правової політики держави, дія якого спрямована на забезпечення належної якості нормативних актів, які ухвалюють, та їх практичну реалізацію. Вбачається за необхідне розроблення і ухвалення Закону України «Про правовий моніторинг», який передбачатиме обов'язковість проведення правового моніторингу і на стадії проектування законних та підзаконних нормативних актів, і на стадії правозастосування, а також Порядку проведення правового моніторингу нормативних актів, затвердженого, наприклад, указом Президента України або постановою Кабінету Міністрів України. Рекомендовано створення єдиної державної структури, яка здійснювала б планомірну функцію моніторингу нормативних актів, та запровадження електронної форми правового моніторингу задля економічної та технічної ефективності інформаційного пошуку, автоматизації його процесу та індексування правової інформації.

Котуха О. С. Ідея панування права або правової держави в умовах глобалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 42–47.

У статті досліджено основоположні засади панування права та правової держави в умовах побудови європейського правового порядку. Окреслено особливості принципу верховенства права (правовладдя). Зазначено, що сьогодні у світі сформовано тенденцію до існування трьох рівнів панування права — національного, наднаціонального (регіонального) і глобального (універсального). Якщо перший рівень, національний, уже добре апробований і його широко реалізують у різних країнах, другий загалом склався до початку XXI століття тільки в Європі, але потенційно може поширитися і в інших регіонах, то третій є абсолютно новим і перспектива його розвитку пов'язана тільки з процесом глобалізації. Ідея панування права спрямована на створення ефективних інструментів контролю за використанням державної влади, на вдосконалення громадянського суспільства, становлення суспільно-політичної системи, вільної від тиранії, зловживання владою та корупції. Наголошено, що істотною ознакою панування права є повага до прав людини, їх визнання державою і недоторканність, реальний характер втілення, неухильне виконання обов'язків держави з охорони прав і свобод людини, створення державою умов для розвитку особистого простору, свободи та

самовираження кожного громадянина за взаємної відповідальності держави і особи. Зроблено висновок, що міжнародне право дедалі повніше і чіткіше сприймає концепцію панування права і сприяє поширенню її основних компонентів по всіх країнах і міжнародних організаціях у всіх куточках земної кулі. Ця концепція стає складовою частиною сформованого в міжнародному праві принципу поваги прав людини та інших демократичних принципів, що їх реалізують не тільки на підставі положень чинного міжнародного права, а й з огляду на їх незаперечну логіку і високий ступінь переконливості.

Максіменцева Н., Корнякова Т. Парламентаризм і його складові у сучасній юридичній науці. *Право України*. 2023. № 2. С. 91–110.

У статті проведено аналіз поняття «парламентаризм», визначено його характерні ознаки в сучасній юридичній науці та встановлено його складові на підставі норм чинного законодавства України. Це дає змогу зрозуміти сутність і глибину парламентаризму не тільки як категорії теорії держави і права, особливо конституційного права, а й як основного системоутворюючого поняття системи організації державної влади в Україні загалом. Визначено, що характерними ознаками парламентаризму можна назвати такі: наявність парламенту, представницького органу, який посідає пріоритетне становище серед інших органів держави, здійснює захист прав і свобод людини і громадянина та законодавчу функцію, інші виняткові, належні тільки парламенту функції; наявність чіткого розподілу влади із пріоритетом законодавчої та чітким обмеженням узурпації влади, особливо з боку виконавчої влади, контроль парламенту за виконавчою владою в такому сенсі; угода із суспільством, засіб налагодження діалогу через наявність ефективного парламенту, здатного дійсно виконувати поставлені законодавчі та парламентські контрольні функції у системі державної влади; реалізація інтересів громадян через ухвалення законодавства, яке відображає реальні потреби суспільства; здійснення функції захисту прав і свобод людини та громадянина через ефективну реалізацію повноважень омбудсмена. Крім того, зроблено висновок, що складовими парламентаризму доцільно визнати дві форми, а саме безпосередні й опосередковані, без яких, фактично, не можна говорити про наявність і навіть появу ознак парламентаризму в організації державної влади. Опосередкованими можна визнати такі форми, як народовладдя, установча влада народу, суверенітет влади народу; механізм реалізації влади народу; вибори як форма реалізації представницької влади; безпосередніми — такими, що становлять зміст парламентаризму, є державна влада; узурпація, обмеження державної влади; парламент і його діяльність у системі парламентаризму, конституційно-правова відповідальність як гарантія парламентаризму.

Москалюк О. Подолання складних випадків колізій у конституційному законодавстві. *Право.ua*. 2023. № 2. С. 16–19.

У статті здійснено аналіз способів подолання складних випадків колізій у конституційному законодавстві. Йдеться про випадки, коли подолання колізій норм конституційного права здійснюється відповідно до загальновідомих принципів подолання колізій: «спеціальна норма має пріоритет над загальною», «кожний наступний акт скасовує дію попереднього». Така ситуація пов'язана з тим, що законодавець не врахував певного перебігу подій, внаслідок чого на застосування претендують дві взаємовиключні правові норми. Вибір правової норми в цих обставинах можна здійснювати за допомогою тлумачення принципів права. Один із варіантів інтерпретації принципу верховенства права (правовладдя) в цьому випадку передбачає вибір найменш спри-

ятливої для органу державної влади правової норми. Такий підхід відповідатиме також положенню частини другої статті 19 Конституції України.

Музика Я. І. Реалізація конституційного принципу верховенства права в діяльності адвоката. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична. 2023. Вип. 36. С. 174–179.

Статтю присвячено загальнотеоретичному аналізу впливу принципу верховенства права (правовладдя) на функціонування адвокатури в Україні. Саме принцип верховенства права (правовладдя) є тим системоутворюючим компонентом, дотримання якого є необхідною умовою, що забезпечує якісну й ефективну роботу будь-якого адвоката. Дослідження теоретичних підходів до основних структурних елементів принципу верховенства права (правовладдя) здійснюється під кутом зору діяльності адвоката як представника прав і законних інтересів особи в судовому процесі. Додатковим фокусом дослідження є інтерпретація вказаного принципу в західній доктрині, а також його адекватне закріплення у вітчизняному законодавстві та беззаперечне дотримання в діяльності правоохоронних органів. Євроінтеграційний вектор розбудови нашої країни повинен базуватися на неухильному дотриманні принципу верховенства права (правовладдя), оскільки основною вимогою європейської спільноти в цьому напрямі є забезпечення спроможності державних інституцій реалізувати права людини і громадянина в повному обсязі. Виклики сьогодення диктують необхідність ухвалення нових законодавчих актів, які створюють особливий тиск на принцип верховенства права (правовладдя). Саме тому принцип верховенства права (правовладдя) набуває особливого значення для всієї адвокатської спільноти, оскільки вона має спрямовувати свою діяльність на захист загально визнаних принципів і норм міжнародного права, основним пріоритетом якого є права і свободи людини і громадянина.

Оніщенко Н. М., Сунегін С. О. Система прав людини: нові підходи та бачення. Наукові інновації та передові технології. Серія: Право. 2023. № 1. С. 133–144.

Міжнародне право загалом і міжнародне гуманітарне право зокрема не можуть сьогодні ефективно гарантувати суверенність незалежних держав та дієвість норм права, пов'язаних із забезпеченням і захистом прав людини. Якою б не була конкретна класифікація прав людини, ядром їх загальної системи традиційно вважають право на життя, без належного забезпечення та захисту якого неможливо вести мову про будь-які інші права і свободи людини. Водночас реалії сьогодення зумовлюють необхідність переосмислення цього положення та, відповідно, визначення функціонально центральним правом у системі прав людини права на мир, яке потребує ґрунтовного теоретичного розроблення саме як індивідуальне право людини. Право на мир можна і потрібно розглядати одночасно як таке, що має колективний та індивідуальний характер. Його основою потрібно визнати прагнення до досягнення згоди і між державами та їх народами, і між окремими громадянами та їх об'єднаннями всередині певного суспільства, мирного врегулювання будь-яких конфліктних ситуацій на макро- і мікрорівнях. Суб'єктами права на мир мають бути визнані не лише народи, нації або суспільства, а й окремі індивіди та їх об'єднання, адже мирне співжиття громадян у державі є необхідною передумовою розвитку відповідних механізмів забезпечення та захисту будь-яких інших прав і свобод людини. Обґрунтовано, що сучасна система прав людини і, зокрема, право на мир вимагають комплексного соціонормативного забезпечення та захисту, не обмеженого лише відповідними правовими механізмами.

Пирога І., Белов Д., Дербак В. Конституційне право у системі міжнародного права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Т. 3. № 75. С. 185–190.

У статті проаналізовано процеси конституціоналізації міжнародного права. Порушено проблему пошуку методології конституційного міжнародного права. Проаналізовано загальні цінності міжнародної спільноти як базової передумови формування міжнародного конституційного права, дано оцінку дій суб'єктів міжнародного права через призму теорії суверенітету, досліджено особливості нормотворчого процесу на міжнародному рівні в контексті формування міжнародного конституційного права та питання розподілу компетенції між різними рівнями багаторівневої системи сучасного конституціоналізму. Виокремлено основні принципи міжнародного конституціоналізму: обмеження державної влади задля забезпечення прав людини, незастосування сили чи погрози сили, територіальна цілісність держав та непорушність кордонів, демократизація суспільних відносин, транспарентність законодавчих норм. Дотримання зазначених принципів набуває конституційного значення у міжнародному праві. У висновках вказано на можливість і необхідність виокремлення міжнародного конституційного права як незалежної сфери в рамках міжнародного права через однорідність здійснюваного ним правового регулювання. Зважаючи на наслідки глобалізації, акцентовано, що виникає необхідність заміни фрагментованого порядку, в основі якого — регіональні, політичні, економічні, національні чи культурні ознаки, глобальним правопорядком, що його забезпечує конституціоналізація міжнародного права.

Риндюк В. І., Гришко О. М. Упорядкування законодавства щодо територіального устрою України. Актуальні проблеми держави і права. 2023. Вип. 97. С. 159–165.

У статті проаналізовано сучасний стан нормативного регулювання територіального устрою України. Зазначено, що на законодавчому рівні зміст поняття «територіальний устрій України» не визначено, а в тексті Конституції України одночасно використано два терміни — «територіальний устрій України» (назва розділу IX та статті 132) та «адміністративно-територіальний устрій України» (стаття 133). Відповідно до пункту 13 статті 92 Конституції України територіальний устрій України визначає лише закон України, однак відповідного комплексного закону донині не ухвалено. Верховна Рада України неодноразово робила спробу ухвалити базовий закон щодо питань територіального устрою України. На сьогодні на розгляді Верховної Ради України перебуває законопроект, поданий Кабінетом Міністрів України (від 28 січня 2021 року № 4664). У статті окреслено низку недоліків чинного законодавства та обґрунтовано нагальну потребу ухвалення відповідного закону України, який комплексно врегулював би конституційно-правовий інститут територіального устрою та вирішив питання, які не врегульовано чинним законодавством. Зокрема, це стосується визначення самого поняття територіального устрою, правового статусу і видів адміністративно-територіальних одиниць, чітких повноважень органів публічної влади в цій сфері, деталізованого порядку утворення, ліквідації, встановлення та зміни меж, віднесення до різних категорій, найменування та перейменування адміністративно-територіальних одиниць.

Слінько Т. М., Ткаченко Є. В. Деякі аспекти правового регулювання європеїзації української освіти: конституційний вимір. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 2. С. 96–98.

У статті висвітлено деякі питання правового регулювання європейського вектору розвитку української освіти. Зазначено, що обраний Україною шлях до європейсь-

кої інтеграції зумовлює необхідність системних реформаційних процесів в освітній галузі. Задля інтеграції вітчизняної системи освіти у світовий та європейський простір співпраця з державами-партнерами має відбуватися в напрямках обміну досвідом у галузі освіти і науки, запровадження спільних досліджень між освітніми установами відповідних держав для підвищення якості освіти, налагодження і подальшого розвитку прямих контактів між освітніми установами, обміну здобувачами вищої освіти, педагогічними та науково-педагогічними працівниками з метою навчання, викладання та обміну найкращими практиками і досвідом, організації конференцій, симпозіумів, семінарів, практикумів, освітніх систем, удосконалення педагогічних технологій, навчально-методичної роботи в освітніх установах. Автори наголошують на тому, що задля досягнення поставлених цілей в аспекті європеїзації сфери освіти Україна має переймати досвід конституційного регулювання сфери освіти європейських країн. Особливо це стосується визначеної окремим положенням Конституції України норми щодо автономії закладів вищої освіти, оскільки це має сприяти реальному забезпеченню цього принципу і наданню більшої самостійності університетам у фінансових і організаційних питаннях. Зазначено, що країни Болонського процесу в європейському просторі вищої освіти практично повністю перейшли від моделі забезпечення якості шляхом визначення необхідних ресурсів до моделі забезпечення якості на основі результатів. Зроблено акцент на тому, що сильними сторонами України є: знаннєві та технологічні результати, інноваційні зв'язки, людський капітал і дослідження, можливість приваблювання талантів, можливості на ринку праці, інституції, креативність, проникнення високих технологій, навички.

Степанова Т. В., Левенець А. В. Захист права на житло: конституційно-правові засади та судова практика. *Правова держава*. 2023. Вип. 49. С. 29–37.

У статті досліджено питання сучасного стану нормативного регулювання права на житло, обґрунтовано комплексний характер цього права, захист якого можливий лише спільними засобами конституційного, кримінального, адміністративного, цивільного та житлового права. Підкреслено необхідність термінового оновлення профільного житлового законодавства, зокрема розроблення та ухвалення Житлового кодексу України, який відповідав би сучасним умовам соціально-економічного та політичного розвитку нашої держави, а також вирішив би численні колізії в цій галузі, починаючи з самого поняття «житло», невизначеність якого призводить до порушень та зловживань з боку публічної влади. Проаналізовано позиції судової влади щодо захисту права на житло на основі окремих рішень Конституційного Суду України та Верховного Суду, що дає змогу констатувати наближення національної судової практики в цій галузі до відповідних міжнародних стандартів.

Стецюк П. Незворотність європейського та євроатлантичного курсу України (фактор конституційного розвитку). *Правові засади європейської та євроатлантичної інтеграції України: досягнення та перспективи* : зб. матеріалів учасників VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, 25 листопада 2022 р.). Львів : Каменяр, 2023. С. 37–40.

У публікації доведено, що конституційне закріплення у лютому 2019 року незворотності європейського та євроатлантичного вибору України у 2022 році набуло характеру своєрідної гарантії не тільки збереження суверенітету та територіальної цілісності України, а й фізичного існування самого Українського народу як такого. Водночас, на думку автора, набуття Україною повноправного членства у Європейсько-

му Союзи стане логічним та суспільно обґрунтованим наслідком її конституційного розвитку на сучасному етапі свого утвердження як суверенної, демократичної, соціальної та правової держави.

Стогова О. В. Принципи конституційного права: проблема визначення та типологізації. *Держава та регіони. 2023. № 1. С. 28–32.*

Авторка розглядає поняття, ознаки, види та інші особливості принципів права. Зазначено, що у трактуванні поняття «принципи права» сформувалися дві концепції. Перша побудована на теорії позитивізму, друга базується на ідеї природного права. Окрему увагу приділено історичності принципів права. Авторка наголошує на невизначеності категорії «загальні принципи права» у вітчизняній правовій теорії. Зауважуючи про складність, суперечливість і світоглядно-методологічну неосмисленість проблематики принципів права у юридичній науці, авторка виокремлює проблему типологізації принципів права. Загальноприйнятим є поділ принципів права відповідно до сфери застосування на загальні, міжгалузеві, галузеві, а також на принципи підгалузеві та інститутів права. Здійснивши аналіз проблеми визначення і типологізації принципів конституційного права, авторка прямо пов'язує її з невизначеністю поняття і типологізації принципів права. Зазначено, що загальні принципи права отримують своє більш конкретне втілення у принципах кожної галузі, тому відсутність єдиних підходів має наслідком невизначеність поняття і типологізації принципів конституційного права. Здійснений аналіз дозволяє стверджувати, що принципи конституційного права є фундаментом конституційного права, його основними ідеями, що визначають сутність, зміст і політико-правове призначення конституційного права у регулюванні суспільних відносин.

Тихомиров О. О. Еволюція інформаційних прав людини. *Інформація і право. 2023. № 1 (44). С. 50–57.*

Статтю присвячено виявленню етапів і ключових тенденцій еволюції інформаційних прав людини, які в сучасних умовах можна розглядати як самостійний своєрідний комплекс прав, принципів, вимог, гарантій, механізмів забезпечення в межах системи прав людини. З'ясовано, що становлення інформаційних прав відбувається під впливом низки чинників, визначальним серед яких є інформатизація суспільного життя, що веде до формування глобального інформаційного суспільства. На основі фактів юридичного визнання та оформлення у міжнародному праві проявів інформаційних прав у процесі їх розвитку виокремлено «дотехнологічний» період, етапи «концептуалізації соціальної інформатизації», «інтернетизації», «цифровізації».

Фабрика А. А. Організація процесу етичного регулювання в законодавчому органі державної влади: досвід США. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2022. № 4 (55). С. 111–126 (дата публікації: 11.01.2023).*

Пошук шляхів оптимізації процесу етичного регулювання в українському парламенті зумовлює необхідність вивчення досвіду організації такого процесу в складному середовищі законодавців і політиків інших країн. Статтю присвячено аналізу етапів становлення процесу етичного регулювання в законодавчому органі США, його ідейної основи, структурних елементів, проблем функціонування та способів їх розв'язання.

Чернецька О. В. Конституціоналізм і Конституція України: окремі аспекти співвідношення. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. Вип. 1 (10). С. 37–44.

Статтю присвячено теоретико-методологічним засадам конституціоналізму та Конституції України, а також окремим аспектам їх співвідношення. Досліджено поняття конституціоналізму як складного політико-правового явища та системоутворюючої категорії конституційного права. Акцентовано на конституціоналізмі як системі ідей і принципів, витоками яких є європейська наукова правнича думка. Конституціоналізму відведено особливе місце в системі конституційно-правового регулювання суспільних відносин, оскільки основи конституціоналізму відображено насамперед у нормах та принципах конституції держави. Звернуто увагу на основні складові аспекти взаємовідношення конституціоналізму і Конституції України, а також необхідність запровадження нормативних дієвих механізмів стримувань і противаг, пов'язуючи в такий спосіб конституціоналізм із обмеженням влади. Проаналізовано співвідношення конституціоналізму і Конституції України та їх сучасне праворозуміння в умовах української державно-правової дійсності. Власне, конституціоналізм як категорія має своє формальне вираження як норматив, що має практичне втілення в конституційному устрєві держави. Авторка обґрунтовує потребу в усвідомленні сутності та значення основ конституціоналізму як політико-правового явища, необхідність реального втілення основ сучасного європейського конституціоналізму в державно-правову дійсність українського державо- та правотворення, зокрема потреби у проведенні подальшої інституційної реформи системи державної влади в Україні для забезпечення балансу та рівноваги принципу розподілу влад як основи подальшого демократичного розвитку Української держави, а також належного втілення принципу верховенства права (правовладдя), який є основою конституціоналізму загалом.

МОНОГРАФІЇ, МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЙ ТА ІНШІ ВИДАННЯ

Забезпечення прав людини: національний і міжнародний виміри : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 грудня 2022 р.). Вінниця, 2023. 365 с.

Збірник містить матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Забезпечення прав людини: національний і міжнародний виміри». Автори публікацій висвітлюють історичні та теоретико-правові аспекти прав людини, національні й міжнародно-правові механізми їх забезпечення.

Конституційне право ЄС в аспекті євроінтеграції України : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 квітня 2023 р.) / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України. Харків, 2023. 372 с.

До збірника увійшли тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Конституційне право ЄС в аспекті євроінтеграції України», що відбулася 21 квітня 2023 року на базі юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна в межах реалізації проекту ЄС Еразмус+ (Модуль Жан Моне «Конституційне право ЄС») / EU Constitutional Law (Project 101047498 — EU-Const). Тези наукових доповідей розподілено за п'ятьма напрямками (секціями): «Конституційне право та процеси галузевої диференціації права ЄС», «Верховенство права та повага до прав людини як конституційні цінності ЄС: виклики для України», «Конституційні

засади територіальної організації влади в ЄС і перспективи децентралізації влади в Україні», «Галузеві проблеми європейської інтеграції України», «Конституціоналізація права ЄС та сучасні тенденції міжнародного права».

Наливайко Л. Р., Коршун А. А. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб: теорія та практика : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2023. 192 с.

Монографію присвячено дослідженню правового статусу внутрішньо переміщених осіб. Розкрито поняття та елементи правового статусу внутрішньо переміщених осіб, методологію пізнання правового статусу внутрішньо переміщених осіб, проведено комплексний аналіз наукових досліджень правового статусу внутрішньо переміщених осіб. Охарактеризовано теоретико-правові та організаційно-інституційні аспекти реалізації виборчих прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, права на житло внутрішньо переміщених осіб, культурно-духовних прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Визначено поняття, ознаки та здійснено класифікацію гарантій прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Розкрито нормативно-правові та організаційно-правові (інституційні) гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Правова основа європейських держав. Конституції Франції, Італії, Польщі / за відп. ред. В. М. Шаповала. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 148 с.

У книзі зібрано історичні нариси, прокоментовано конституційні акти провідних європейських держав (Франції, Італії, Польщі). Така збірка є першим прикладом інформаційно-правового забезпечення громадян європейськими зразками конституційних актів, структури державних органів, їх повноважень та відповідальності. У книзі надано тексти конституцій, що дозволяє сприйняти та порівняти їх із українським Основним Законом. Доля кожного конституційного акта пов'язана з історією етнодержавознавства, що вказує на цивілізаційну наступність кожної держави, її розвиток та стабільність правової культури європейського рівня, до чого власне і прагне наша держава — Україна.

Правові засади організації та здійснення публічної влади : зб. тез VI Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 85-річчю від дня народження д-ра юрид. наук, проф., академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Л. П. Юзькова (м. Хмельницький, 31 березня 2023 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. 598 с.

У збірнику представлено доповіді VI Міжнародної науково-практичної конференції «Правові засади організації та здійснення публічної влади», присвяченої 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника Національної академії правових наук України, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова, що відбулась у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова 31 березня 2023 року. Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямів: «Роль доктрини Леоніда Юзькова у розвитку правових засад організації та здійснення публічної влади в Україні», «Конституційні засади організації публічної влади: вітчизняний та зарубіжний досвід», «Особливості здійснення публічної влади в умовах воєнного стану», «Проблеми та перспективи реформування територіальної організації публічної влади в Україні», «Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації», «Фінансово-правові аспекти організації та здійснення публічної влади», «Електронне урядування як основа взаємодії держави та суспільства».

Приватноправові засади захисту прав людини у соціальній державі : монографія / за заг. ред. І. В. Чеховської. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. 566 с.

У монографії здійснено аналіз теоретико-правових засад захисту прав людини в соціальній державі. Зосереджено увагу на понятійно-категоріальному апараті, механізмі приватноправового захисту прав людини, міжнародному та зарубіжному досвіді захисту таких прав. Акцентовано на особливостях окремих форм захисту прав людини в соціальній державі, проаналізовано судову практику, неюрисдикційні форми захисту, самозахист, договірні форми захисту прав та законних інтересів людини і громадянина. Визначено гарантії та способи захисту прав людини в окремих сферах правовідносин: соціального забезпечення, інтелектуальної власності, житлової сфері, захисту прав споживачів. Проаналізовано здійснення права на захист учасниками сімейних відносин, визначено окремі аспекти нотаріального та судового захисту спадкових прав громадян. Досліджено систему гарантій захисту прав людини у приватних відносинах, що виникають у зв'язку з наданням медичних послуг.

Пряма демократія у правовій державі: Німеччина, Україна, Казахстан : зб. ст. / ред.: Р. Мельник, Г. Кюппер, А. Хіммельрайх. Одеса : Гельветика, 2023. 260 с.

У збірнику статей представлено доповіді правників щодо проблематики ролі та значення інституту прямої демократії в сучасних державах, як-то Німеччина, Україна, Казахстан, Узбекистан, Швейцарія, Угорщина, Польща та інші. Проаналізовано окремі аспекти функціонування названого інституту, зокрема питання організації та проведення референдумів, здійснення громадського контролю та народних ініціатив.

Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 556 с.

У навчальному посібнику висвітлено питання щодо конституційного права як галузі національного права України, основ вчення про конституцію, основ конституційного ладу України, конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні, конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні, форм безпосередньої демократії (прямого народовладдя), конституційно-правових основ організації і здійснення державної влади в Україні, законодавчої влади в Україні, конституційно-правового статусу Президента України, виконавчої влади в Україні, судової влади в Україні, Конституційного Суду України, територіального устрою України, місцевого самоврядування в Україні.